

ÚVOD

Kolektivní monografie s názvem *Obraz období socialismu v současných českých a polských školních učebnicích* je rozšířenou verzí klíčových referátů, které zazněly na stejnojmenné konferenci, konané dne 19. října 2015 v sídle Velvyslanectví Polské republiky v Praze. Navazuje na publikaci *Vzájemný obraz souseda* v polských a českých školních učebnicích, která byla v roce 2014 prvním publikačním výstupem Česko-polské pracovní skupiny pro oblast učebnic při Polsko-české vědecké společnosti. Zatímco předchozí kniha zahrnovala – s ohledem na témata utvářející obraz sousední země – průřezové analýzy aktuálně používaných učebnic dějepisu, národních literatur, občanské výchovy a zeměpisu, právě vydávaná práce se zaměřuje na konkrétní časový úsek naší nedávné minulosti. Předmětem analýzy se tudíž staly pouze učebnice zpracovávající především období po roce 1945. Zatímco v předchozí publikaci jsme respektovali výchozí jazyk autorů jednotlivých příspěvků, nyní se snažíme dvojjazyčnou podobou vyjít vstříc praktikujícím učitelům, jimž je tato kniha rovněž určena.

Publikace je členěna do několika oddílů: Teoretické uchopení problematiky, Analýzy kurikula a učebnic a Vybrané poznatky z empirického výzkumu. Za ně pak zařazujeme oddíl *Výukové materiály*.

S ohledem na odlišnou terminologii a časové vymezení sledovaného úseku minulosti jsou tyto difference objasněny v úvodních studiích. Ta první z pera Zdeňka Beneše se zabývá interpretacemi pojmu socialismus a s ním souvisejících termínů v české historické edukaci od roku 1948 do současnosti. Obecné rysy výkladu pojmu socialismus a období reálného socialismu autor představil na příkladu dvou dějepisných učebnic, jedné z počátku 90. let 20. století a jedné současné. Podnětný je výčet doporučených principů pro prezentaci období socialismu ve výuce dějepisu. S ohledem na skutečnost, že současná historiografie pro sledované období upřednostňuje spíše termín komunismus, dáváme v názvu publikace označení socialismus do uvozovek, čímž rovněž vyjadřujeme relativnost tohoto pojmu a otevřenost diskuse k němu se vztahující. Z téhož důvodu nesjednocujeme užívání termínů socialismus a komunismus v jednotlivých příspěvcích. Studie Jozefa Brynkuse se také dotýká terminologických otázek, nejprve v teoretické rovině a posléze na příkladech upozorňuje na tzv. bílá místa v obraze komunismu v současné historické edukaci v Polsku. Hledá příčiny převládajícího černobílého vidění tohoto úseku minulosti a zamýšlí se nad příčinami existence oněch „bílých míst“ se zřetelem k základnímu edukačnímu médiu.

Stať Danuty Konieczky-Śliwińské analyzuje polské kurikulární dokumenty všech úrovní vzdělávání a sleduje v nich zařazená témata vztahující se k období komunismu v různých vyučovacích předmětech. Autorka následně mapuje řadu dalších okolností, které ovlivňují míru a způsob zařazení sledované tematiky v dějepisných učebnicích, ať už jde o typ základního edukačního média, funkce, které má plnit, přístup autora učebnice a jeho respektování didaktických zásad

platných pro tvorbu moderní učebnice, ale i specifika zpracovávaného úseku minulosti. Studie Blaženy Gracové nabízí analýzu pasáží reflektovaného úseku minulosti (období 1948–1989) v nejnovějších dějepisných učebnicích s ohledem na možnosti využití strukturálních prvků v nich obsažených pro tzv. badatelsky orientovanou výuku. Maria Stinia rozebírá polské dějepisné kurikulum se zřetelem ke způsobu prezentace poválečného období v Polsku a v zemích tzv. východního bloku. V učebnicích se soustřeďuje na ikonografický materiál v nich obsažený, a to ve snaze ukázat na rizika rozdílné interpretace (případně dezinterpretace) některých ikonických textů bez adekvátního poučení ze strany učitele. Současně uvádí pozitivní příklady využívání vizuálních médií, jež výrazně přispívají k hlubšímu poznání nedávné minulosti.

Studie Martina Tomáška vychází jak z autorových vzpomínek, tak z nových historicko-edukativních pohledů na období tzv. normalizace. Ke srovnání různých autorských přístupů k jednomu z úseků komunistické éry pak dospívá na základě analýzy deseti nejužívanějších učebnic české literatury, které se tomuto období v rozmezí let 1990–2014 věnovaly. Obraz socialismu v sedmi v současnosti užívaných středoškolských učebnicích polské literatury rozebrala Lenka Németh Vítová, kromě polských realii se přitom zaměřila i na pohled přes polsko-československou hranici.

Denisa Labischová a Malgorzata Machalek zkoumaly reflexi období socialismu v kurikulech a v učebnicích výchovy k občanství, respektive občanského a společenskovedního základu (*wiedzy o społeczeństwie*) a promýšlely další možnosti aktivního přístupu vyučujících při zařazování tematiky související s historií 2. poloviny 20. století. Sérii analýz edukačních materiálů uzavírá společný příspěvek Romana Matykowského a Tadeusze Siwka zasvěcený předmětu geografie. Autoři se byli narozdíl od ostatních nuceni věnovat výhradně dobovým učebnicím, atlasům a odborným časopisům určeným vyučujícím zeměpisu, neboť současné edukační materiály dostatek podkladů pro hlubší zamyšlení neposkytují.

Stať Beaty Bednářové interpretuje výsledky empirického šetření realizovaného mezi žáky českých gymnázií a polských lyceí z regionu Těšínska, které zjišťovalo postoje dnešní mládeže k období socialismu a jeho projevům v každodenním životě. Publikaci završují společný příspěvek Kateřiny Hoření a Vojtěcha Ripky, který představuje projekt umožňující pochopit specifika české zkušenosti s komunismem zahraničním studentům a charakteristika portálu *Moderní dějiny*, v níž Petr Šimíček reflektuje různé druhy materiálů sloužících pro výuku dějepisu, jako jsou sbírka digitalizovaných pramenů, komplet „Rok po roce – 1945–1989“, audiovizuální dokumenty vztahující se k období socialismu a putovní výstavy. Nechybí ani materiálový soubor o poválečné historii Polska.

Věříme, že publikace bude přínosná nejen pro didaktiky příslušných oborů, ale také pro praktikující učitele a širší veřejnost, neboť upozorňuje na řadu aspek-

tů, které aktuální edukační média nabízejí a jež jsou mnohdy přehlíženy. V této souvislosti chceme poděkovat především Martě Kmeť, ředitelce Pedagogického centra polského národnostního školství v Českém Těšíně, která díky finanční podpoře Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy významnou měrou přispěla jak k organizaci konference, tak k vydání této knihy. Spolupráci za polskou stranu koordinovala Danuta Konieczka-Śliwińska, které rovněž děkujeme za podíl na vzniku této knihy.

Blažena Gracová a Martin Tomášek

